

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Litteraturvetenskapliga institutionen
Interdisciplinärt arbete

Skulle Sigge Stark kunna ersätta Moa Martinson i skolan?

HT 2008
Författare: Sofia Almgren
Handledare: Dag Hedman
Ann Boglind

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	3
1.1 Syfte.....	3
1.1.1 Begreppsdefinition.....	3
1.2 Teori och metod.....	4
1.3 Material.....	5
1.4 Tidigare forskning.....	6
2 Avhandling.....	7
2.1 Populärlitteratur i skolan?.....	7
2.2 Kulturarvet.....	9
2.3 Författarnas bakgrund.....	10
2.4 Analys av romanerna.....	11
2.4.1 Sammanfattning av romanerna.....	12
2.4.2 Personskildringar.....	13
2.4.3 Kvinnor och män.....	17
2.4.4 Berättarteknik.....	19
2.4.5 Språket.....	21
2.4.6 Samhällsskildringar i romanerna.....	23
2.4.7 Det svenska kulturarvet.....	26
3 Avslutning.....	27
3.1 Slutsats och diskussion.....	27
Käll- och litteraturförteckning.....	30

1 Inledning

I denna uppsats analyseras två verk av två olika svenska kvinnliga författare: *Mor gifter sig* (1936) av Moa Martinson (1890-1964) och *Vi gifter bort mamma* (1950) av Signe Björnberg (1896-1964), pseudonymen Sigge Stark. Båda författarna var verksamma under samma period, men är idag olika uppmärksammade. Sigge Stark står enligt kritikerna för: ”[D]en sämsta sortens litteratur.”¹ Moa Martinsson är däremot en av våra nutida klassiker. I skolan läser elever ofta litteratur av Moa Martinson men de flesta av dagens elever har aldrig hört talas om Sigge Stark, fast hon tillhör de författare som sålt mest litteratur i Sverige.²

Denna uppsats skrivs därför att det är intressant att se om bedömningen av Sigge Stark är rättvis gentemot Moa Martinson. Kan det vara så att elever bör läsa Sigge Stark i skolan men inte gör det eftersom traditionen säger att hon är en dålig författare.

1.1 Syfte

Två verk av författarna kommer att analyseras, *Mor gifter sig* (1936) av Moa Martinson och *Vi gifter bort mamma* (1950) av Sigge Stark. En jämförelse görs mellan de två verken för att undersöka om Sigge Stark skulle kunna ersätta Moa Martinson i skolan. För att ta reda på detta kommer romanerna att analyseras utifrån följande frågor:

- Hur skildras personerna?
- Hur är synen på kvinnor och män?
- Hur är språket och berättartekniken?
- Hur skildras samhället?
- Förmedlar böckerna det svenska kulturarvet?

1.1.1 Begreppsdefinition

Ulf Boëthius har i ”Populärlitteraturen – finns den?” försökt att definiera vad populärlitteratur innebär. Vilka romaner tillhör den sortens litteratur? Boëthius kommer fram till att populärlitteraturen är oerhört skiftande både till utseende och till omfång. Det finns inget specifikt som definierar en populärroman utan det skiftar. ”[Populärlitteraturen] bestäms av

¹ Bo Niklasson: *Vem var Sigge Stark?* (Helsingborg, 1990) s. 5.

² Sett utifrån antalet upplagor Sigge Starks verk har sålts i enligt Anders Sjöbohm. ”Den steniga vägen till lyckan. Ett försök till analys av Sigge Stark” i *Brott kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995) s. 253.

den litterära institutionens historiskt föränderliga normsystem, av kritikernas, litteraturhistorikernas, skolmyndigheternas, bibliotekens och akademiernas skiftande värderingar.”³ Nuförtiden skall litteraturen inte använda sig av gamla mönster, utan den skall vara unik eller nyskapande för att få tillhöra den fina litteraturen.⁴

Denna uppsats definition på populärlitteratur grundas på Boëthius definition om att populärlitteratur är oerhört skiftande. Eftersom populärlitteraturens kriterier ändras med tiden är det inte säkert att Sigge Starks litteratur idag tillhör populärlitteraturen.

1.2 Teori och metod

Den teoretiska utgångspunkten i denna uppsats är receptionsforskning.⁵ Inom receptionsforskningen ser man ”på läsning som en dynamisk process där mening skapas i dialog mellan text och läsare”.⁶

Kathleen McCormick hävdar att läsning och förståelse påverkas av sociokulturella aspekter. De erfarenheter och uppfattningar som läsaren har påverkar receptionen. Läsning är en process där läsaren och texten interagerar utifrån ideologiska positioner.⁷

Det finns, enligt McCormicks modell, både en allmän och en litterär repertoar hos läsaren och hos texten. Den allmänna repertoaren hos läsaren innefattar attityder och värderingar gällande exempelvis livsstil och genus. Den allmänna repertoaren brukar förändras vartefter läsaren får fler erfarenheter. Textens allmänna repertoar rymmer moraliska värderingar och politiska och religiösa övertygelser. Skillnaden mellan läsarens och textens litterära repertoar är att läsarens repertoar är baserad på tidigare erfarenheter och läsarens uppfattningar om litteratur. Textens litterära repertoar innehåller bland annat handlingen, karaktärerna och språket.⁸

Dessa fyra repertoarer påverkar den process som sker när läsaren kommer i kontakt med texten. Det är viktigt att läsarens och textens repertoarer inte är för olika. Läsaren kan då

³ Ulf Boëthius: ”Populärlitteratur – finns den?” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995) s. 19.

⁴ Boëthius s. 20.

⁵ Kathleen McCormick skriver om receptionsforskning i sin bok: *The Culture of Reading and the Teaching of English*, då det inte gick att få tag i denna bok används Christina Olin-Schellers: *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar* (Diss, Karlstad, 2006). Olin-Scheller refererar i den till McCormick.

⁶ Olin-Scheller s. 29.

⁷ Olin-Scheller s. 30.

⁸ Olin-Scheller s. 31f.

avvisa eller missförstå texten. Om däremot texten stämmer överens med läsaren sker ett samspel dem emellan. McCormick hävdar att det finns ytterligare ett scenario som är det mest givande för läsaren. Det sker då läsaren är van vid textens repertoar men inte är ense med texten, då uppstår ett spänningsfyllt läsande.⁹ Texten kan då vidga de litterära och de allmänna repertoarerna hos läsaren. Lärare har till uppgift att finna texter som ligger nära elevernas repertoar men som även vidgar den. Det är därför viktigt, som lärare, att inte välja för enkla eller för svåra texter.

För att komma fram till ett svar på frågeställningen görs en analys på de två romanerna och därefter en jämförelse. Detta är för att se vad som är likt och olik mellan romanerna och för att lättare se vad elever kan lära sig av att läsa dem.

Denna uppsats kommer att analysera de två romanerna för att därefter se om de är likvärdiga. Kommer elever som läser *Vi gifter bort mamma* lära sig lika mycket som de elever som läser *Mor gifter sig*. Det är endast två verk som analyseras och inget säger att dessa två verk är generella för de två författarna och därför kan ingen generell syn på deras författarskap ges. De två romaner som valts till analysen är valda eftersom de båda behandlar temat giftermål. Analysen kan därför fördjupas ytterligare genom att se på hur författarna valt att behandla samma tema.

1.3 Material

I denna uppsats analyseras Moa Martinsons *Mor gifter sig* och Sigge Starks *Vi gifter bort mamma*. För att se hur dessa böcker relaterar till skolan har Skolverkets kursplaner och betygskriterier för ämnet svenska studerats. Fokus av studierna ligger på *Svenska A* och *Svenska B* eftersom det är kurser som alla gymnasieelever läser. Det finns även en kurs som heter *Litteratur och litteraturvetenskap* men eftersom den endast är en valbar kurs har dess kriterier ej studerats.

För att ta reda på varför Sigge Starks romaner inte används i skolan har olika verk som behandlar litteraturundervisning i skolan studerats. Där ibland Magnus Perssons *Varför läsa litteratur?* (2007), Anne-Kari Skardhamars *Litteraturundervisning i grundskolan* (1994) och Boel Englunds *Skolans tal om litteraturen* (1997).

⁹ Olin-Scheller s. 32ff.

1.4 Tidigare forskning

Om Moa Martinson har Ebba Witt-Brattström skrivit en avhandling, *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet* (1988). Hon analyserar där Moa Martinsons genombrott och författarskap. Andra som har skrivit om Moa Martinson är Kerstin Engman i *Moa Martinson. Ordet och kärleken* (1990).

Bo Niklasson har skrivit en biografi om Signe Björnberg, *Vem var Sigge Stark?* (1990). Den skildrar hela Signes liv från det att hon föddes till att hon dog. Anders Sjöbohm har i ”Den steniga vägen till lyckan. Ett försök till analys av Sigge Stark” fokuserat på hennes litteratur. Han har läst 35 Sigge Stark-romaner och försökt analysera dem. Kerstin Strandberg har i ”Sigge Starks produktionsvillkor” fokuserat på varför Signe Björnberg fick så dåligt betalt som hon fick, med tanke på hennes popularitet.

Det finns mycket litteratur som behandlar ämnet litteratur i skolan. Fokus i denna uppsats ligger på populärlitteratur i skolan. Tidigare forskning som behandlar det är: Anne-Kari Skardhamars *Litteraturundervisning i skolan* som handlar om hur litteraturundervisningen i skolan bör vara för att stimulera eleverna. Boel Englund undersöker i *Skolans tal om litteratur* skillnaderna mellan fransk och svensk litteraturundervisning i gymnasiet. I *Mellan Dante och Big Brother* (2006) har Christina Olin-Scheller undersökt hur elever på gymnasiet rör sig mellan olika världar. Den fina litteraturen i skolan och det massmediala samhället utanför skolan. Helen Schmidt tar upp hur litteraturundervisningen ser ut i fyra olika åtondeklassar i sin avhandling *Från vildmark till grön ängel* (2008). I *Varför läsa litteratur?* tar Magnus Persson upp hur skolans syn på litteraturundervisningen har påverkats av den rådande kulturen i vårt samhälle.

I antologin *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur* (1995) är det framförallt Ulf Boëthius text ”Populärlitteraturen – finns den?”, Birgitte Rörbyes ”Trivialbegreppet. Några synpunkter” och ”Litteraturvärdering” samt Ken Worpoles ”Bestsellerindustrin” som behandlar begreppet populärlitteratur. Anders Öhman går i *Populärlitteratur* (2002) igenom de olika genrerna som utgör populärlitteraturen och ser till vad som är utmärkande för dem.

I *Masslitteraturen* (1977) gör Åke Lundqvist den första analysen av populärlitteratur i Sverige och går bland annat igenom genrer och hur personerna gestaltats. Lundqvist skriver att om skolan endast skulle låta eleverna läsa en sorts litteratur samtidigt som massmedia lockar med en annan kommer skolans att förlora. Elever väljer den billiga och lättlästa litteraturen. Likaså om bokhandeln och biblioteken har en sorts litteratur och kioskerna säljer en annan mycket billigare kommer bokhandeln och biblioteket att hamna i underläge.

Lundqvist hävdar att om skolan, kioskerna och biblioteken anstränger sig och erbjuder ett utbud som erbjuder all typ av litteratur kommer alla att tjäna på det. Han hävdar att om det är ett stort gap mellan finlitteraturen och masslitteraturen förlorar alla på det. Antingen kommer läsarna aldrig i kontakt med finlitteratur eller förlorar finlitteraturen många möjliga läsare.¹⁰

2 Avhandling

I denna avhandling behandlas först hur styrdokumentet och forskare ställer sig till populärlitteratur i skolan. I styrdokumentet står det mycket om kulturarvet, ett avsnitt behandlar definitionen av kulturarvet. Därefter ges en bakgrund till de två författarna och sista delen i avhandlingen analyserar romanerna.

2.1 Populärlitteratur i skolan?

I dagens kursplaner i svenska står det inte vad eleverna skall läsa eller inte läsa. Det är upp till läraren att bestämma litteraturen. Det finns alltid något i styrdokumentet som kan stödja lärarens litteraturval. Enligt Magnus Persson har dock ” [e]n viktig komponent i skolans litteratursyn [...] alltid varit föreställningen om *den goda litteraturen*. Den litteratur eleverna kommer i kontakt med i skolan är god och genom läsningen av den förutsätts eller förväntas eleverna också bli goda”.¹¹ Denna litteratursyn kan medföra att lärare inte vill låta eleverna läsa texter som anses vara dåliga. Ofta har elever svårt att ta till sig den klassiska litteraturen som anses vara ”finlitteratur”, mycket för att språket inte är som vi talar och skriver idag. Detta kan medföra att eleverna tycker att det är svårare och tråkigare att läsa och läraren kan inte förmedla det hon vill.

I Christina Olin-Schellers doktorsavhandling *Mellan Dante och Big Brother* belyses skillnaden mellan skolan och elevernas vardag. Ett problem som skulle kunna uppstå om läraren väljer att ta in litteratur som eleverna läser på sin fritid är att de inte skulle ta den på allvar. I samband med sin undersökning lade Olin-Scheller märke till att när läraren berättade för eleverna om en bok de skulle läsa samt en film de skulle se i samband med boken, ville eleverna byta film. De accepterade boken men filmen såg de bara som underhållning, inget

¹⁰ Åke Lundqvist: *Masslitteraturen. Förströelse – förförelse – fara?* (Stockholm, 1977) s. 147f.

¹¹ Magnus Persson: *Varför läsa litteratur?* (Lund 2007) s. 86.

som man kan lära sig något av.¹² Väljer läraren att ta in populärlitteratur kan det hända att eleverna inte tar det på allvar.

Anne-Kari Skardhamar skriver i *Litteraturundervisning i grundskolan* om tre olika sätt en lärare kan behandla populärlitteratur i skolan. Det första är att totalförbjuda den. I skolan skall eleverna lära sig den fina litteraturen, den övriga får de läsa på sin fritid. Ett problem med detta är att läraren nedvärderar den litteratur som eleven fått hemifrån. En annan variant är att tillåta all litteratur i klassrummet. Om eleverna läser populärlitteratur bör de ta tillvara på sitt kulturarv istället för att bli påtvingat ett annat arv. Den sista varianten är att läraren tar populärlitteraturen på lika stort allvar som finlitteraturen och analyserar den på samma sätt. Skardhamars förhoppning är att eleverna skall inse att populärlitteraturen inte är lika bra som finlitteraturen.¹³

Boel Englund har i *Skolans tal om litteratur* studerat litteraturstudierna i Sverige och Frankrike 1920 och 1980.¹⁴ Englund undersökte vilken typ av litteratur som var mest frekvent i litteraturundervisningen. Majoriteten av litteraturen var fiktionslitteratur av hög status, den så kallade finlitteraturen. 1980 förekom det även lite populärlitteratur i undervisningen. De litteraturantologier som förekom 1980, innehöll texter som enligt dess redaktörer var läsvärda och aktuella.¹⁵ ”En läsvärd text är en i någon mening god, bra text.”¹⁶ Frågan är då vad en läsvärd text är, och det ges inget direkt svar på det i Englunds avhandling. Enligt Englund är de flesta texter som förekommer i antologierna starka texter som griper tag i läsaren. I *Läslust och läslist* undersökte Katja Kulluvaara Östman vilka böcker som är elevernas favoriter. Undersökningen skedde 1998 och Kulluvaara jämförde sina resultat med vad Ulla Lundkvist kommit fram till i en liknande undersökning tio år tidigare.¹⁷ De gemensamma drag som Kulluvaara fann var att elever föredrar böcker där huvudpersonen är i ett utsatt läge.¹⁸ Romanerna griper då tag i läsaren precis som antologiernas texter gjorde.

¹² Olin-Scheller s. 134.

¹³ Anne-Kari Skardhamar: *Litteraturundervisning i grundskolan* (Lund, 1994) s. 83f

¹⁴ I denna uppsats tas endast Englunds redovisning av den svenska litteraturundervisningen under 1980 upp.

¹⁵ De litteraturantologier som Boel Englund studerat ingick i läromedelspaketet Dialog. Antologierna hette: *Från Bibeln till Blanche* (1983), *Från Dickens till Delblanc* (1979), *1900-talsberättare* (1978) och *Dikter för vår tid* (1977).

¹⁶ Boel Englund: *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt åter-skapande* (Diss., Stockholm, 1997) s. 162.

¹⁷ Ulla Lundkvist redovisade sina resultat i boken *Bland grottbjörnar, törnfåglar och monster* (1988).

¹⁸ Katja Kulluvaara Östman: ”Vad ska man läsa med gymnasister?” i *Läslust och läslist. Idéer för högstadiet och gymnasieskolan*, red.: Inger Norberg (Lund, 2005) s. 27.

Ett av betygskriterierna för godkänt i *Svenska B* är att kunna ”redogöra för några betydelsefulla författarskap”.¹⁹ Vad innebär då betydelsefullt? Skrivit bra litteratur, som Sigge Stark inte anses ha gjort, eller varit läst av många?²⁰ Skall eleverna lära sig vem Sigge Stark var eftersom generationerna före dem har läst henne eller skall hon glömmas bort, eftersom hon ansågs skriva dåligt? Det är upp till den enskilda läraren att bestämma. Sigge Starks litteratur anses inte vara bra eftersom den är simpel, men kursplanen säger att läraren har möjlighet att anpassa undervisningen efter elevernas behov. ”I ämnet svenska är det möjligt att i stor utsträckning utgå från elevernas önskemål, [förutsättningar] och erfarenheter och att ta hänsyn till de språkliga sammanhang som är väsentliga för den valda studieinriktningen.”²¹

2.2 Kulturarvet

Det står i kursplanen att ämnet svenska ”syftar till att ge eleverna möjligheter att ta del av och ta ställning till kulturarvet och att få uppleva och diskutera texter som både väcker lust och utmanar åsikter”.²² Är det den litteratur som anses vara ”bra”, eller är det den litteratur som majoriteten av det svenska folket har läst? Enligt de antologier som Englund studerade nämndes kulturarvet i samband med författare eller verk som betytt mycket för efterkommande författare.²³

I *Bonniers svenska ordbok* står följande förklaring till kulturarv: ”[D]et bestånd av idéer, upplevelser, värderingar osv. som har tagit sig uttryck i vår kulturs historia o. som är mer el. mindre gemensamt för de flesta av oss.”²⁴

Kulturdepartementet ger definitionen: ”Kulturarv är ett vidare begrepp än kulturmiljö, och innefattar såväl materiella som immateriella uttryck. Det innefattar inte bara föremål, byggnader och fornlämningar utan också traditioner, idéer, och värden som vi medvetet eller omedvetet övertar från tidigare generationer.”²⁵

¹⁹ Lars Werner: *Gymnasieskolans regelbok* (Stockholm, 2007) s. 280.

²⁰ Sett till den statistik över antalet tryckta verk som Anders Sjöbohm redovisar i *Den steniga vägen till lyckan. Ett försök till analys av Sigge Stark*.

²¹ Werner s. 274.

²² Werner s. 272.

²³ Englund s.180.

²⁴ *Bonniers svenska ordbok*, red.: Sten Malmström (Stockholm, 2002 [orig. 1980]) s. 312.

²⁵ Kulturdepartementet: www.regeringen.se/sb/d/6425#item58531 30.11.2008.

2.3 Författarnas bakgrund

Moa Martinson (1890-1964) hette egentligen Helga Martinson, född Swartz. Moa Martinson började sin skrivarkarriär 1922 genom att skriva artiklar åt dagstidningen Arbetarens lördagssida. Hon var då 32 år gammal och fembarnsmor. Hennes signatur när hon började skriva var Helga Johansson (hennes dåvarande man hette Karl Johansson), men då hon skrev mer litterärt hållna artiklar valde hon signaturen Moa Johansson.²⁶

1925 dog hennes två yngsta söner och hon hade svårt att skriva artiklar från sina egna erfarenheter utan började istället skriva dikter. Hon fortsatte att skriva och i slutet av 1920-talet kom hon i kontakt med Harry Martinson. Han var 14 år yngre än hon och svårt sjuk. Harry Martinson flyttade in till henne så att hon kunde sköta om honom och efter ett år gifte de sig. Harry Martinson var en mer erfaren författare än sin fru, men de fick båda hjälp av varandra i sin diktning.²⁷

1933 debuterade Moa Martinson med *Kvinnor och äppelträd*. Överlag sade pressen att ”man har att göra med en genuin berättarbegåvning och en intressant debut. Trots att man inser att tendensen är ’modern’ [---] så upptas en stor del av spaltområdet av klagomål på bokens alltför lösliga ’komposition’”.²⁸ Moa Martinson fortsatte att skriva efter sin debut. Äktenskapet med Harry tog dock slut efter elva år. I Moa Martinsons romaner berättade hon ”hur kvinnor i torp, statarlängor och hyreskaserner kunde göra en grym och svår tillvaro uthärdlig, hur de lyckades bevara sin mänskliga värdighet även i själva förnedringen”.²⁹ Det är först på senare år, mycket tack vare Ebba Witt-Brattströms avhandling *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet*, som Moa Martinsons anseende som författare har ökat.

Signe Björnberg (1896-1964), född Petersén, växte upp i en stor familj som äldsta barn och hade en stor passion för djur, vilket ofta skildras i hennes romaner. Signe Björnberg växte upp och arbetade ett tag på en advokatbyrå och provade även på att vara stalldräng, mycket skilda arbeten som skildrar Signe Björnbergs mångfald. Efter arbetet som stalldräng bestämde hon

²⁶ Ebba Witt-Brattström: *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet* (Diss., Stockholm, 1988) s. 39.

²⁷ Witt-Brattström s. 71f.

²⁸ Witt-Brattström s.52.

²⁹ Lars Furuland: ”Arbetets mödrar: Moa Martinson” i *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad*, red.: Lars Lönnroth, Sven Delblanc och Sverker Göransson (Stockholm, 1999 [orig. 1989]) s. 133.

sig för att pröva lyckan som författare.³⁰ Björnberg tog beslutet att lämna landsbygden för storstaden Stockholm och hon sade att ”Jag ska bli författarinna – eller svälta ihjäl!”.³¹ När hon knappt hade några pengar fick hon noveller sålda till en nystartad veckotidning, Vårt Hem. Denna tidskrift skulle komma att bli starkt förknippad med Sigge Stark. Hon började skriva noveller för den och då läsarna uppskattade hennes noveller fick hon även börja skriva följetonger.³²

Hon gifte sig några år senare med en travtränare vid namn Gösta Björnberg och tillsammans flyttade de från staden tillbaka till landet. Även Signe Björnberg blev travtränare, den första kvinnliga i Sverige, och det var ett kostsamt intresse hon hade. För att kunna betala hästarna de köpte samt fodret som krävdes lånade hon pengar av sitt förlag Åhlén & Holm. Signe Björnberg var då tvungen att skriva fler och fler romaner för att kunna betala tillbaka lånen.³³

Signe Björnberg skötte alla sina förhandlingar själv, vilket inte var lyckat eftersom hon fick dåligt betalt, och hon sålde sina romaner för en engångssumma. Detta innebar att när böckerna trycktes om i andra upplagor fick hon ingenting.³⁴ Det är svårt att sammanställa hur många romaner och noveller Björnberg har skrivit. Enligt Bo Niklasson har hon givit ut cirka 115 romaner och 540 noveller.³⁵ I en intervju har hon sagt: ”Jag är en fabrik”³⁶, eftersom hon producerade roman på roman. Hennes önskan var att få skriva en roman på sina egna villkor, inte sådana förlagen ville ha.³⁷

2.4 Analys av romanerna

Nedan ges först en sammanfattning av romanerna som följs av en analys. De aspekter som har analyserats är personskildringar, synen på kvinnor och män, berättartekniken, språket, hur samhället skildras och om romanen förmedlar det svenska kulturarvet. I varje analysdel blir först *Mor gifter sig* analyserad och därefter *Vi gifter bort mamma*. I slutet av varje del görs en kort jämförelse.

³⁰ Niklasson s. 40.

³¹ Niklasson s. 41. Niklasson har inte refererat till varifrån han har tagit citatet.

³² Niklasson s. 41f.

³³ Niklasson s. 51f.

³⁴ Kerstin Strandberg: ”Sigge Starks produktionsvillkor” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur* red.: Dag Hedman (Lund, 1995) s. 269f.

³⁵ Niklasson s. 88.

³⁶ Strandberg s. 269.

³⁷ Strandberg s. 268.

2.4.1 Sammanfattning av romanerna

Mor gifter sig utkom första gången 1936 och Moa Martinson har skrivit i förordet att romanen är en självbiografi. *Mor gifter sig* är första delen av en trilogi, *Kyrkbröllop* (1938) och *Kungens rosor* (1939) är de efterföljande delarna. Moa Martinson har i romanen skildrat de två första åren som hennes mor var gift. Mia Stenman, som berättelsen handlar om, skall snart fylla sju år när hennes mor Hedvig gifter sig. När Martinson gav ut denna roman stack hon ut från mängden eftersom det på den tiden inte var vanligt med flickbiografier. Under 1930-talet utkom det många pojkb biografier och Martinson var en motvikt till dessa.³⁸

Romanen utspelas i Norrköping och dess omnejd. Mia och hennes mor måste flytta ofta då Mias styvfar har svårt att behålla ett arbete. Mia tycker inte om sin styvfar eftersom han har lagt beslag på hennes mor. Mia älskar sin mor över allt annat och vill ha henne för sig själv. Därför hatar Mia varje gång hennes mor blir gravid, inte bara för att hon blir tjock och ful utan även för att Mia inte är i hennes mors centrum. Alla barn som Hedvig föder dör dock och Mia förblir ensam barn.

Vi gifter bort mamma utkom första gången 1950. Romanen handlar om familjen Bergfelt som består av mamma Eivor, barnen Hugo 15 år, Elsie 14 år, Bess 12 år och Olle 9 år samt hushållerskan Hedda och hunden Boy. Barnens far har avlidit och familjen har inte mycket pengar. Barnen gör allt de kan för att hjälpa till. Tyvärr räcker deras inkomst från sommararbete inte till och det finns risk att barnen kommer att bli spridda bland släktingar. Bess kommer på lösningen att gifta bort deras mamma till en man som kan försörja familjen.

Under romanens gång finner barnen flera olika kandidater till sin mamma, men det är bara en som barnen verkligen tror på, direktör Holst. De utför en plan som innebär att deras mamma skall träffa honom. Barnen har även en bundsförvant, en man som de tror är gift. Han lyssnar och fungerar som barnens bollplank när de talar om sina planer. Vad barnen inte vet är att mycket sker utan deras vetande och romanen slutar med att deras bundsförvant friar till deras mamma. Barnen blir överlyckliga, de trodde inte att han var tillgänglig.

³⁸ Text på baksidan av omslaget till *Mor gifter sig* (Stockholm, 1990 [orig. 1936]).

2.4.2 Personskildringar

En analys av personkaraktärerna görs för att få en bättre uppfattning om kvalitén i romanerna. Hur har författarna gestaltat karaktärerna?

Det finns två sätt att se på personer (karaktärer) i en roman. Antingen kan man se på dem ur en mimetisk synvinkel, allt som sker i romanen är en spegling av verkligheten därav är karaktärerna verkliga. Det andra sättet att se på dem är ur en semiotisk syn där karaktärerna är textenheter med en del textuella funktioner.³⁹ Som läsare av *Mor gifter sig* är det lätt att endast se till den mimetiska synen eftersom Moa Martinson skrivit i förordet att det är en självbiografi. Utifrån den mimetiska synvinkeln kan läsaren tolka karaktärerna efter egna erfarenheter och sin egen verklighet. Med semiotisk syn på karaktärerna ser läsaren till hur författaren har skapat karaktären och hur hon har fått läsaren att förstå sig på karaktären.

I förordet till *Mor gifter sig* har Moa Martinson skrivit att huvudpersonen i romanen är hennes mor. Läsare till *Mor gifter sig* ser troligen Mia som huvudpersonen eftersom det är hon som berättar. Beskrivningarna som görs av karaktärerna görs ur Mias perspektiv. Hennes styvfar uppfattas som elak och egoistisk eftersom det är så Mia uppfattar honom. Hedvig har antagligen en annan bild av sin make. Analysen som görs av karaktärerna är till stor del påverkade av Mias tankar om personerna eftersom hon är berättaren.

Mia vet vad hon vill. Hon accepterar inte vad som helst och är i många avseende väldigt lik sin mor. Hedvig vill att hemmet och dottern ska hållas rena, och Hedvig gör det bästa av det lilla hon har. Att Mias mor är noga med det yttre har gjort Mia fåfång. Vid flera tillfällen i romanen lyser hennes fåfänga igenom.

Jag hade varit där med mor och min styvfar innan de gifte sig och jag riktigt darrade av ängslan att mor skulle släpa grannen dit. Som hon såg ut! Med den hatten! Så ljust som där var! Så mycket fint folk! Och män! Fina herrar som passade upp! [---]

– Nej, till Strömsholmen kan vi inte gå, sa mor och tittade i smyg på grannens hatt.⁴⁰

Mina vardagskläder var nedpackade, så jag fick på den skotska klänningen och de nya skorna. Jag tyckte det var bra så. Folket här på det nya stället skulle få den rätta uppfattningen av mig.⁴¹

Då Hedvig blir gravid och hennes man försvunnit till andra kvinnor orkar hon inte ta hand om sin dotters hygien. Detta sker samtidigt som de kommer till ett nytt ställe. Ingen av barnen på det nya stället vill leka med Mia och hon kan inte förstå det. ”Jag försökte ofta passa på

³⁹ Maria Nikolajeva: *Barnbokens byggklossar* (Lund, 2004 [orig. 1998]) s. 86.

⁴⁰ Martinson s. 75.

⁴¹ Martinson s. 137.

vårdinnans flicka då hon kom från skolan, men hon tog ingen notis om mig. Jag väntade långa stunder på att hon skulle komma ut, men hon kom inte så länge jag satt på de kådiga farstubräderna. [---] Jag var inte van att kamrater undflydde mig.”⁴² Mia tänker inte på sin egen dubbelmoral. Hon vill inte synas med folk som klär sig hur som helst, men alla skall vilja umgås med henne oavsett hur hon ser ut.

Enligt Mia finns det ingen bättre än hennes mor. Mias bästa barndomsminne är då hon under en eftermiddag umgås med sin mor på tu man hand.⁴³ Mia anser att det inte finns någon annan än hennes mor som älskar henne. Hennes styvfar måste tycka om henne eftersom Mia är hans frus dotter. Barnen i området börjar gilla henne först då hon fått nya fina kläder och blivit av med lössen.

Under romanens gång nämner Mia flera gånger hur mycket hon inte tycker om sin styvfar. Det hade inte spelat någon roll vem Hedvig hade gift sig med, Mia hade inte gillat någon av dem. Mia är avundsjuk på sin styvfar eftersom han får uppmärksamhet från hennes mor, vilket Hedvig hade givit till vem hon än gift sig med.

Mia vill alltid ha rättvisa, hon accepterar att få ett straff då hon gjort något fel men inte annars. Om ingen vågar säga vad de tycker och tänker så tar Mia ordet. Hon är inte rädd för att säga sin åsikt.

– Du kunde väl vara ordentlig, sa jag och ställde mig mitt framför min styvfar. Just det hade mor och andra sagt till mig så många gånger.

Ännu teg han.

– Vi har haft det så dant för din skull, och bonden kommer att stämma dej, och morbror ska klå dej så fort han får tag på dej. Det stod om oss i tidningen, såg du det?⁴⁴

Som läsare tolkar man att Moa Martinson är Mia, inte bara för att hon skrivit i förordet att det är en självbiografi utan även för de litterära inslag som görs i romanen. Mia älskar att läsa, hon kan sitta och läsa i flera timmar. Då hennes mor och styvfar båda arbetar får Mia ta hand om hemmet. Hon glömmer snabbt bort sina sysslor och låter istället fantasin skena iväg, som nog ofta sker hos författare.

Eftersom denna roman endast är den första av en trilogi syns det ingen stor utveckling hos Mia. Hennes åsikter om sin styvfar ändras inte, hon är lika avundsjuk i slutet av romanen som i början.

⁴² Martinson s. 98f.

⁴³ Martinson s. 11.

⁴⁴ Martinson s. 277.

Mia ser sin mor som en hjältinna som klarar av allt. Därför förstår inte Mia varför hon måste gå och gifta sig. Hedvig är en väldigt stark och självständig kvinna å ena sidan. Å andra sidan går hon och väntar på att hennes man skall komma hem efter att ha varit hos andra kvinnor och hon förbereder alltid god och lyxig mat till honom.

Jag hade redan hunnit lägga märke till att mor inte alls var noga med maten när inte min styvfar var hemma. När hon visste han skulle komma så skaffade hon alltid något till middag, om hon så skulle låna potatis av grannarna. Det var ju så, att hade hon inget att ge honom, så gick han igen. Jag var av den åsikten att han gärna kunde gå. Men mor tänkte inte likadant.⁴⁵

När hennes man kommer hem och är kärleksfull mot henne är hon avvisande, hon vågar antagligen inte lita på honom. Att Hedvig gifter sig beror nog mycket på att hon vill göra livet stabilare för sin dotter. Mia är det viktigaste i hennes liv.

Mia har ärvt sin rättframhet från sin mor. Hedvig är inte rädd för att säga vad hon tycker och tänker, hon tänker inte på konsekvenserna. Även om hon alltid vill ha hem sin man då han varit otrogen räds hon inte vara lite jävlig mot honom så att han kryper i stoftet. ”Min styvfars huvud sjönk ned mot bröstet. Hakan hängde, han sneglade med de stora kulformade ögonen upp på mor och såg vettskrämd ut.”⁴⁶

Mias styvfar framstår i romanen som elak. Mia tycker inte om honom och hon återberättar det hon ser. Det förekommer gånger då han är snäll mot Mia, men han är bara snäll mot henne då han har varit elak mot sin fru. Han vet att Hedvigs svaga punkt är Mia och agerar utifrån den kunskapen. Det sker inte mycket utveckling hos styvfadern. Han lovar i slutet av romanen att han aldrig skall lämna familjen igen och romanen slutar lyckligt. Men han har lovat det flera gånger i romanen så varför skulle han hålla löftet nu?

Den stabila punkten i Mias och Hedvigs liv är farmor, det vill säga styvfaderns fostermor. Mia accepterar henne genast som sin farmor och det är till henne Hedvig vänder sig då hon behöver hjälp. Hon är den visa med erfarenhet som hjälper Hedvig att säga ifrån när Hedvig själv inte orkar. ”Hon gav dem den allra värsta avbasningen, frågade om de inte hade mer vett än drevkatter i skallen, när de kunde ge sig till att hänga på folk som hade så litet betalt och arbetade så hårt.”⁴⁷

⁴⁵ Martinson s. 86f.

⁴⁶ Martinson s. 240.

⁴⁷ Martinson s. 16.

De flesta karaktärer i romanen är så kallade runda,⁴⁸ det finns mer än en egenskap hos dem. Mias styvfar framställs dock som platt eftersom Mia, som är ett barn, väljer att visa det hon ser och vill se hos honom. Mia ser bara de elaka sidorna hos sin styvfar.

Vi gifter bort mamma inleds med ett kapitel där de olika familjemedlemmarna presenteras. Vad som kännetecknar alla karaktärer är att de är platta och statiska. De har endast en egenskap och det sker ingen utveckling under romanens gång. Romanen utspelas under kort tid, så det hade inte varit realistiskt om de hade utvecklats mycket. Utveckling inombords tar lång tid. Barnen är alla olika och har olika egenskaper som kompletterar varandra väl. Deras personligheter beskrivs väldigt kort, på fyra sidor beskrivs familjen, inklusive deras hund.

Hugo är den äldsta som känner mest ansvar. ”Hugo tog sin värdighet och sina plikter som familjens huvudman på djupaste allvar.”⁴⁹ Han har tagit rollen som mannen i huset efter sin pappa och hans syskon ser upp till honom och lyssnar på honom.

Elsie är näst äldst och vet att hon anses vara en ung dam. Hon läser mycket och drömmer sig då bort och lever gärna in i rollen som hjältinnan i den roman hon för tillfället läser. ”Hon läste engelska missromaner i tid och otid och borstade om kvällarna samvetsgrant sitt ljusa vågiga hår efter engelskt mönster. Dessutom läste hon ryckvis Pollyanna och var under dessa perioder änglalikt mild och tålmodig.”⁵⁰

Bess är Elsies motsats, hon är slarvig och bryr sig inte om sitt yttre. Hon är vad man kallar en pojkflicka och hittar alltid på roliga och spännande lekar. ”Bess var på sitt sätt familjens svarta får. Hon var ohjälpligt slarvig och försummade på ett rent upprörande vis (åtminstone upprörde det Elsie) både sitt utseende och sin bildning.”⁵¹

Olle är yngst i barnskaran och ser yngre ut än vad han är. I romanen beskrivs Olle på följande sätt: ”Olle var bara nio år än och han var alldeles för godmodig för att kunna hävda sig och alldeles för liten och rund för att bli tagen på allvar.”⁵² Hans syskon respekterar honom endast eftersom han tillhör familjen.

Mamma Eivor är den som har flest olika sidor. I romanen beskrivs hon så här:

⁴⁸ Maria Nikolajeva: *Barnbokens byggklossar* (Lund, 2004 [orig. 1998]) s. 110. Nikolajeva talar om platta och runda karaktärer. Platta har endast en egenskap medan runda är mer komplexa.

⁴⁹ Sigge Stark: *Vi gifter bort mamma* (Stockholm, 1955 [orig. 1950]) s. 7.

⁵⁰ Stark s. 9.

⁵¹ Stark s. 9.

⁵² Stark s. 8.

För utomstående var mamma antingen fru Bergfelt eller 'forstmästare Bergfelts änka' och för släkten 'stackars Eivor'. För familjen var hon förstås mamma, hela hushållets medelpunkt, Salomo i kvistiga mål, högsta instans vid viktiga tillfällen, den trygga tillflykten när livet gav dem för omilda knuffar och den förstående vännen i alla situationer, men ibland också den mindre erfarna, som måste lotsas förbi gammalmodighetens klippor och den svagare, som måste skyddas.⁵³

Eivor ger intrycket av att vara oerfaren och har svårt att ta sig för något. Men hon är inte rädd för att arbeta, hon vill det egentligen. Eivor skildras som en väldigt skör men vacker kvinna.

Till skillnad från sköra Eivor finns Hedda som är familjens hushållerska. "Hedda slutligen, var det kalla, beräknande förnuftets representant[.]"⁵⁴Hon är den stabila punkten i familjen som ger råd. Det är till henne som Eivor vänder sig till när hon vill ha vägledning. Hedda är den som inser vad som händer innan någon annan i familjen gör det.

Kalle, Eivors blivande make, dyker upp i romanen som en hjälte. Han hjälper Olle och tar på sig skulden istället för att skylla på Olle som vuxna brukar göra. Kalle framställs som både vacker, snäll och rolig. I honom finns den ultimata mannen enligt barnen. Elsie granskar honom noga första gången hon träffar honom. "Han var lång och bredaxlad och klädd i en litet sportaktig kostym, men han hade ingen hatt på sig utan det tjocka, litet lockiga ljusa håret var bart och rufsigt av vinden. [---] Han hade mörkblå ögon och de glittrade odygdigt, och det var en glimt i dem, som gjorde att man själv måste skratta när han gjorde det."⁵⁵

Karaktärerna i *Mor gifter sig* är runda till skillnad från karaktärerna i *Vi gifter bort mamma*. De har fler egenskaper än karaktärerna i *Vi gifter bort mamma*. Sigge Stark beskriver alla karaktärer på några sidor medan Moa Martinson ägnar mer utrymme åt personligheterna. Båda romanerna har en karaktär som står för den stabila punkten i familjen. Det är farmor i *Mor gifter sig* och hushållerskan Hedda i *Vi gifter bort mamma*. Eftersom karaktärerna i *Vi gifter bort mamma* är platta och beskrivs som snälla är det lättare att tycka om dem än karaktärerna i *Mor gifter sig* som är mer komplexa.

2.4.3 Kvinnor och män

Alla kvinnor i *Mor gifter sig* är starka. De står på sig och reder sig själva. " Jag har inte fått ett öre av honom på två månader, och nu är jag på det viset igen. Jag tror inte han vet av det en gång. Fast det vet han väl, han brukar alltid sticka av då det blir fråga om sånt. Nu gäller det

⁵³ Stark s. 10.

⁵⁴ Stark s. 10.

⁵⁵ Stark s. 37f.

för mig att få litet arbete innan det syns för mycket.”⁵⁶ De flesta kvinnor tycker inte att män är något att ha, de bara super och slåss. Men de flesta kvinnor väljer ändå att gifta sig, ty männen tjänar mer än kvinnorna. Det är lättare att överleva för kvinnorna om de får en del av det deras män tjänar.

I romanen skildras inte männen positivt. ”Kan man tro att de är människor, nej djur är de, och sämre, djur spottar inte snus.”⁵⁷ Mia tycker att alla män är elaka eftersom en man har tagit hennes mor ifrån henne. I romanen kommer Mia i kontakt med en man som hon inte finner några brister hos och det är mannen i Kolmården. Det första Mia lägger märke till när hon kommer hem till honom och hans familj är att de har en bokhylla. ”Här fanns en bokhylla. För mig var den sociala ställningen klar. Ett skåp som räckte upp i taket och inte var fastspikat vid väggen höjde intrycket av förnämitet.”⁵⁸ Mia tycker att mannen är helt underbar, han läser för barnen och verkar riktigt belevad. Att hon gillar honom kan vara för att han betar sig som en kvinna. Han tar hand om barnen, syr och lagar mat. Det är väldigt ovanligt för en man som levde då.

I *Vi gifter bort mamma* beskrivs kvinnan som att hon inte kan något och hon skall vara på ett specifikt sätt. ”Det var en viss rätsida på henne i alla fall, åtminstone under de där Pollyannaperioderna, då var hon närapå sådan, som en kvinna skall vara, foglig och undfallande[.]”⁵⁹ Hugo tycker att det är lättast att tala till kvinnor om de gör som han säger och inte ifrågasätter. Mamman i familjen ser nedvärderande på sig själv, hon anser inte att hon klarar av något. ”-Om jag bara fått lära mig ett yrke eller hade några talanger, suckade fru Bergfelt bedrövad. Jag *måste* hitta något att förtjäna på.”⁶⁰ Det som oftast kännetecknar Sigge Starks kvinnor är att de inte är några våp. De föredrar inte att dricka kaffe och gå på bjudningar framför hederligt arbete, men få av dem utför något verkligt yrke.⁶¹ I *Vi gifter bort mamma* framställs Eivor i första anblicken som ett våp, vilket är ovanligt för en Sigge Stark-roman. Dock finns det sidor hos Eivor som överensstämmer med de typiska kvinnorna hos Sigge Stark. Eivor arbetar inte i romanen, som få av kvinnorna gör i Sigge Starks romaner,

⁵⁶ Martinson s. 266.

⁵⁷ Martinson s. 208.

⁵⁸ Martinson s. 175.

⁵⁹ Stark s. 13.

⁶⁰ Stark s. 64.

⁶¹ Anders Sjöbohm: ”Den steniga vägen till lyckan. Ett försök till analys av Sigge Stark” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995) s. 238f, 241.

men hon skulle vilja det om hon bara hade några talanger. Hon ångrar att hon aldrig fick lära sig ett yrke.⁶²

Männen i romanen skildras som hjältar. Kalle kommer till familjens undsättning när de behöver som mest hjälp. Alla män som förekommer i romanen är snälla och hjälpsamma, det finns inga elaka män. ”Direktör Holst smålog, både road och rörd. Han hade bättre reda på familjen Bergfelts förhållanden än barnen anade, han hade hört varför Bess fått platsen som barnflicka hos fru Björk och nu tänkte han på att den stackars tösen så tidigt fått lära sig att vara rädd för extra utgifter. Han strök henne tröstande över det ostyriga mörka håret.”⁶³ Även Hugo som endast är en ung man agerar rättvist och lyssnar på sina syskon. Ofta anser han att de är naiva och har orealistiska tankar, men han tar sig alltid tiden att lyssna på dem. Han anser också att det är hans ansvar att ta hand om familjen eftersom han är den äldsta mannen i huset.

Det skiljer mycket mellan romanerna. Moa Martinson hyllar kvinnans självständighet och hävdar att hon klarar sig själv, medan i Sigge Starks roman krävs det en man för att överleva. Dock kan barnens ålder ha påverkat författarnas skildringar av kvinnan. Mia är ung och inser inte det praktiska med två ekonomier, medan barnen Bergfelt är äldre och vet att en man behövs för att förstärka ekonomin.

2.4.4 Berättartekniken

I *Mor gifter sig* är Mia berättaren, romanen har en jagberättare. När en roman är skriven i jagberättande blir det ett väldigt personligt berättande eftersom läsaren får reda på allt som Mia tänker. Det kan vara lättare att bli mer engagerad i en sådan roman eftersom det blir väldigt personligt.⁶⁴ I *Mor gifter sig* är det inte endast Mia sju år som berättar, utan ibland dyker den vuxna Mia upp och återberättar vissa händelser. Hon dyker oftast upp för att förtydliga något. ”Det underligaste var tjugufemöringen under bron. Den saken har jag ofta undrat över som vuxen, ty åtminstone hundra ungar hade snokat igenom brovalvet efter sista föreställningen.”⁶⁵ I romanen förekommer det både simultantberättande, då Mia är sju år och berättar vart eftersom det händer, och retrospektivtberättande, det vill säga återberättande. Den vuxna Mia berättar retrospektivt.

⁶² Stark s. 64.

⁶³ Stark s. 87.

⁶⁴ Nikolajeva s. 148.

⁶⁵ Martinson s. 23.

Eftersom läsaren endast får följa Mias tankar blir det väldigt subjektivt och läsaren kan aldrig vara säker på att det är så som Mia berättar det. Läsarna får inte ta del av de andra karaktärernas tankar och åsikter utan endast Mias tankar. Då Mia endast är sju år är det inte säkert att hon tolkar händelser som det verkligen var. Mia är en icke-ironisk berättare vilket innebär att hon inte kan reflektera över sina egna handlingar och sina egna fel. Detta medför att Mia kan tolkas som en opålitlig berättare eftersom hon har för lite erfarenhet.⁶⁶ Moa Martinson har som författare ordnat på så sätt att vi kan lita på Mia eftersom de händelser som Mia inte kan berätta, återberättar den vuxna Mia för läsaren. Läsarna får då större förtroende för Mia eftersom den vuxna Mia ibland är kritisk till sig själv. ”Under min tid vid Holmstad hade jag börjat skriva vers. Mor och våra grannar och farmor trodde inte jag diktat själv. *Säkert hade de rätt.*”⁶⁷ (Min kursivering). Den vuxna Mia ifrågasätter sig själv, hon tror inte själv att det var hon som diktat även om hon trodde det när hon var liten.

Det finns ingen skillnad mellan berättaren och Mia eftersom handlingen kretsar kring henne, då det inte går att skilja mellan karaktären och berättaren kallas det för konsonant självnarration.⁶⁸

Romaner kan berättas i olika nivåer. *Mor gifter sig* har en huvudnivå, det är då Mia är sju år. Den nivån kallas den diegetiska nivån, eller nollnivån. Det förekommer ytterligare en berättarnivå i romanen och det är då den vuxna Mia återberättar. Den berättarnivån sker över nollnivån och kallas därför för metadiegetisk nivå.

För ovana läsare kan det vara svårt att finna passagera då berättandet skiftar mellan Mia sju år och den vuxna Mia. Ovana läsare kan ha svårt att följa med i handlingen eftersom de inte kan hålla reda på när de olika sakerna sker.

Vi gifter bort mamma är skriven i tredjepersonsberättare. Berättaren är allvetande och kan gå in i de olika karaktärernas tankar. Berättaren följer olika karaktärer i romanen, inte endast en. Ibland handlar det endast om Olle, ibland om mamma och ibland om Elsie. Då får läsaren följa just den karaktärens tankar. När det finns en allvetande berättare brukar det kallas för opersonligt berättande.⁶⁹ Berättaren i denna roman är även dold, det vill säga att berättaren

⁶⁶ Nikolajeva s. 154.

⁶⁷ Martinson s. 66.

⁶⁸ Nikolajeva s. 156.

⁶⁹ Nikolajeva s. 147ff.

gör inget intrång i historien. Oftast associeras den dolda berättarrösten med författaren.⁷⁰ Läsare hör Sigge Stark berätta om när vi (barnen Bergfelt) gifte bort mamma.

Vi gifter bort mamma är skriven i kronologisk ordning. Allt sker i tur och ordning och det finns inga hopp mellan olika tider och olika berättare. Detta medför att det endast finns en berättarnivå, nollnivån. Berättaren finns inte med i romanen och är därför heterodiegetisk och hon berättar med distans vilket kallas extradiegetisk.

Sigge Stark har valt att i romanen inte skriva ut var handlingen utspelas. Detta medför att vem som än läser romanen kan placera handlingen vart hon än vill. Att Sigge Stark valt att skriva på det sättet kan bero på att läsaren har lättare för att ta till sig handlingen och romanen fungerar på fler ställen, till och med utomlands.

I *Mor gifter sig* kommer läsaren huvudkaraktären mycket djupare än i *Vi gifter bort mamma*, det finns dock ingen huvudkaraktär i *Vi gifter bort mamma*. Eftersom det handlar om alla barnen Bergfelt är det bättre att ha en allvetande berättare som kan ta reda på tankarna hos alla. Dock är det inte lika många djupare tankar som läsaren får ta del av som det är i *Mor gifter sig*. Eftersom det förekommer flera berättarnivåer i *Mor gifter sig* blir det svårare för ovan läsarna att följa med i texten. Däremot har *Vi gifter bort mamma* endast en berättarnivå och handlingen är då lättare att följa.

2.4.5 Språket

Moa Martinson är autodidakt och språket i romanen är ganska enkelt. Det är ingen avancerad meningsbyggnad. När elever läser romanen bör de inte reagera på meningsuppbyggnaden då den inte uppfattas som ålderdomlig. Elever kan dock reagera på en del ord som förekommer i romanen som idag sällan används. Ett vanligt förekommande ord är träta [=gräla]. Det förekommer även uttryck som inte är vanliga idag, till exempel: ”Särskilt för mig, som varit varg i veum en lång tid”.⁷¹ Varg i veum är fornnordiska och betyder varg i helgedomen.⁷²

Meningslängden varierar oerhört. Det förekommer både korta och långa meningar omvartannat.

⁷⁰ Nikolajeva s. 159.

⁷¹ Martinson s.36.

⁷² Med varg i helgedom menas en fredlös brottsling som begått brott inom ett helgat område. Varg i veum: <http://runeberg.org/nfaq/0146.html> 27.11.2008.

För mig var det en ljusglimt i det begynnande förfallet, detta att slippa tvätta fötterna, att slippa tvätta sig alls. Men lössen var besvärliga. Mor, som förut varit så noga med detta, som gick lång väg när hon arbetade på fabrik och jag inte bodde på samma ställe som hon, gick lång väg ett par gånger i veckan efter arbetstidens slut för att se efter så ej fruarna jag var hos lät ohyran ta fart.⁷³

I samma stycke varierar ofta meningslängden och det medför att läsningen blir mer varierad. En del meningar som är långa kan vara svåra att förstå eftersom det då förekommer många bisatser. Lars Melin och Sven Lange skriver i *Att analysera text* (2000) om mättade och omättade satser. Satser som inte är så specifika kallas för omättade, medan de som är mer specifika kallas för mättade. Melin och Lange menar att oftast är en omättad sats mindre komplicerad än en mättad sats.⁷⁴ I *Mor gifter sig* förekommer det sällan omättade meningar. De flesta är mättade och ger mycket specifik information. ”En afton då min styvfar var borta hos en statare vid gården för att klippa håret satt mor inne hos Olga och pratade, då passade jag på att läsa litet i den stora bibeln, som jag forskade i ivrigare än pojkar letar vattenbaggar i ett dike.”⁷⁵ Moa Martinson har valt att delge läsaren vad hennes styvfar skulle göra, hon hade lika gärna kunnat skriva att han inte var hemma.

Sigge Stark har fått kritik för att hennes böcker skulle vara: ”förljugna, slätstrukna och konstnärligt torftiga.”⁷⁶ Självsade Sigge Stark att hon skrev ”för den stora publiken”.⁷⁷ Sigge Stark var en oerhört populär författare och som hon själv sagt skrev hon för den breda publiken. Då kan inte språket vara alltför avancerat. Om språket hade varit svårt hade inte lika många läst hennes romaner. I *Vi gifter bort mamma* är språket enkelt och tydligt. Första kapitlet börjar så här: ”Barnkammaren användes alltjämt och behöll sitt vanliga namn trots alla försök att döpa om den till ’flickornas rum’ eller ’herrummet’, beroende på om det var pojkarna eller flickorna som hade den till sovrum.”⁷⁸ Det är lätt som läsare att förstå handlingen. Anders Sjöbohm skriver att för många läsare är det viktigaste med en roman att handlingen och språket flyter på. Sjöbohm upplevde när han läste 35 Sigge Stark-romaner att det var enkelt att läsa dem, det fanns inget motstånd i texten.⁷⁹

Det förekommer mycket dialog i texten.

⁷³ Martinson s. 86.

⁷⁴ Lars Melin & Sven Lange: *Att analysera text. Stilanalys med exempel* (Lund, 2000 [orig. 1986]) s. 69.

⁷⁵ Martinson s. 192.

⁷⁶ Niklasson s. 5.

⁷⁷ Sjöbohm s. 222. Sjöbohm redovisar inte varifrån han har tagit citatet.

⁷⁸ Stark s. 7.

⁷⁹ Sjöbohm s. 249.

- Blodigt allvar, ifyllde Bess högtidligt.
- Just! Blodigare än du kan fatta. Vi är ruinerade. Ruinerade...upprepade Hugo långsamt.
- Det har vi väl alltid varit, sade Elsie tämligen lugnt.⁸⁰

Enligt Nikolajeva kan mycket dialog både underlätta och försvåra. ”Dialogen kan vara läsvänlig när det gäller läsfärdigheten (korta meningar, talspråk, anpassning till talarens, barnets, ordförråd), men när det gäller dess roll i vår förståelse av litterära gestalter lämnas det många luckor i texten.”⁸¹ För de elever som har svårt att läsa kan det underlätta att läsa en roman med mycket dialog. De elever som är mer vana läsare kan tycka att dialoger stör eftersom de inte kommer karaktärerna på djupet.

I romanen förekommer det olik längd på meningarna, men inte i samma utsträckning som i *Mor gifter sig*. Det är oftare kortare meningar i *Vi gifter bort mamma*. ”Regnvädersdagar är inte bra för något annat är jorden. För livliga verksamhetslystna barnungar är en regnperiod odräglig.”⁸²

De flesta satser i romanen ger mer information än endast det nödvändiga, men det finns oftast mer information som hade kunnat delges. ”Vid avtagsvägen stod en stor, fin bil parkerad.”⁸³ Det hade räckt att skriva att en bil stod vid avtagsvägen. Sigge Stark har valt att lägga till stor och fin, men inte vilken färg eller märke.

Moa Martinson har valt mer varierad meningslängd än Sigge Stark. Melin och Lange skriver att en text ser ut som den gör eftersom ”den anpassar sig efter skribentens syften och läsarnas roller och avsikter”.⁸⁴ Sigge Stark var medveten om att hon skrev för den stora massan, alla skulle kunna läsa hennes texter. Därför har hon antagligen valt att skriva kortare och mer lättförståeliga meningar.

2.4.6 Samhällsskildringar i romanerna

Moa Martinson skildrar hur det var att leva i Sverige som fattig i början av 1900-talet. Hon beskriver på ett målande och tydligt sätt hur vardagen var för fattiga barn. Bland annat beskriver hon hur det var i fattighuset. Mia skall egentligen inte besöka fattighuset men hon har en vän, Hanna, som bor där och en dag har hon fått tillåtelse av sin lärarinna att söka upp

⁸⁰ Stark s. 12.

⁸¹ Nikolajeva s. 108.

⁸² Stark s. 62.

⁸³ Stark s. 94.

⁸⁴ Melin & Lange s. 33.

henne.⁸⁵ Moa Martinson beskriver alla intryck Mia upplever, framförallt är det språket bland kvinnorna som Moa Martinson återspeglar.

Jag kröp undan litet, så att de inte skulle varsna mig. Jag måste tänka ut vad jag skulle säga för att få tag på Hanna. Hon låg väl nu, illa slagen av den stora Mina. [---]

– Du går ju och pissar ner dig själv, fast du är gamla käringen, skrek en lång gumma och gick inpå Mina och knöt näven. Du är en lortskorv så stor du är! Jag begriper inte vad Gud tänker på, som låter dej få barn! Hamnbuse är vad du passat till! Jag är säker på att du knäckt revbenen på flickan!

Då skrek jag högt och besinningslöst och rusade in i huset.⁸⁶

Pengar nämns ofta i romanen. Moa Martinson skriver hur mycket skorna kostade som Mia fick.⁸⁷ Likaså berättas det vad lönen för Mias mor och styvfar låg på, samt hyran på de rum de bodde i. ”Min styvfar hade hundrafemti kronor om året i kontanter, min mor åtta kronor i månaden för två gångers mjölkning om dagen, det blev inte många kronor i månaden att hushålla på.”⁸⁸ Att hon skriver exakt vad de tjänade och hur mycket olika saker kostade på den tiden förstärker hennes trovärdighet och dagens läsare får en inblick i vad folket tjänade på den tiden.

Moa Martinson återberättar så som hon upplevde sin barndom och hon beskriver det hon minns. Därför får läsaren reda på små detaljer som var vanligt då, ett exempel är bröstsocker. ”Detta alla barns förförelsemedel omkring 1902. De rikas såväl som de fattigas. Hur mycket som än låg uppradat i fönstren av läckerheter, bröstsocker var nummer ett[.][---] Bröstsockrets makt tror jag berodde dels på den läckra färgen, dels på formerna på bitarna.”⁸⁹ Lite mer än en halv sida ägnar Moa Martinson åt bröstsockret. Läsare som inte vet hur bröstsocker smakar blir antagligen intresserade av att testa det.

Eftersom Mia och hennes familj inte hade mycket pengar köpte de skor med raka sulor. ”Bara rikt folk hade höger- och vänsterskor.”⁹⁰ Moa Martinson beskriver även vad som var på modet på den tiden. Mia får exempelvis en klänning med skotskrutigtmönster som var på högsta modet då, och hon skulle gärna vilja ha en dalkulleväska, men det får hon inte.⁹¹

Då romanens berättarjag är sju år får läsaren lära sig om saker som var aktuellt för barn på den tiden. Läsaren får inte reda på hur arbetet i fabrik gick till. Relationen mellan man och fru nämns endast genom barnets perspektiv.

⁸⁵ Martinson s. 59.

⁸⁶ Martinson s. 60.

⁸⁷ Martinson s. 231.

⁸⁸ Martinson s. 194.

⁸⁹ Martinson s. 20.

⁹⁰ Martinson s. 170.

⁹¹ Martinson s. 109, 36.

Elever som läser denna roman får en inblick i hur det var att tillhöra arbetarklassen förr. Eleverna läser även om saker som var populära då och som idag inte finns.

Vi gifter bort mamma utspelas någonstans i Sverige, det står inte utskrivet var. Alla läsare kan relatera till miljön, det kan vara i deras grannby historien tar plats. Det står inte utskrivet när handlingen tar plats. Det förekommer bilar och det är fortfarande spektakulärt att åka bil. Romanen utspelas antagligen då den är skriven, runt 1950-talet.

Orsaken till att barnen vill gifta bort sin mamma är på grund av att de inte har några pengar kvar. Familjen försörjdes av deras far som nu har gått bort.⁹² Deras mamma har inte arbetat, hon gifte sig när hon var 18 år och fick Hugo när hon var 19 år. Elever som läser denna bok kan finna det intressant att enda lösningen på ekonomiproblemen är att gifta sig rikt. I dagens samhälle skulle det inte vara så, de flesta hushåll med två föräldrar har två inkomster. Detta var bara lite över 50 år sedan men det är ändå stor skillnad på samhället.

Barnen tar arbeten för att kunna bidra med pengar. De gör allt de kan för att slippa skiljas åt. Familjen är viktigast, det spelar ingen roll hur mycket pengar de har, bara de får vara tillsammans. Sigge Stark vill i sina romaner förmedla sina ideal. För Sigge Stark är familjens gemenskap viktig. Det är framförallt mannen i familjen som försörjer familjen och kvinnan står för hushållsarbetet, men kvinnan är inte helt osjälvständig.⁹³ I *Vi gifter bort mamma* framställs Eivor som inkompetent. Hedda, hushållerskan ser på henne som ett barn.⁹⁴ Även barnen som älskar sin mamma och har djup respekt för henne anser att hon inte klarar av så mycket.⁹⁵

Elever som läser denna roman inser hur viktigt det är med familjen. När familjen har det svårt ställer alla upp, även de minsta, och tillsammans kan man nå sitt mål.

Författarna har valt olika sätt att berätta sin historia på. Eftersom Moa Martinson skriver en självbiografi är det mycket viktigt med samhällsskildringar för att få läsaren att tro på henne. Det förekommer många olika skildringar som kan få eleverna att lära sig en del om hur det var förr. Sigge Stark har å andra sidan valt att inte ha med något om samhället, romanen blir gångbar på fler ställen då. Hon fokuserar istället på familjeförhållandet vilket även är en stor del av *Mor gifter sig*.

⁹² Sigge Stark: *Vi gifter bort mamma* (Stockholm, 1955 [orig. 1950]) s. 18.

⁹³ Sjöbohm s. 240.

⁹⁴ Stark s. 66.

⁹⁵ Stark s. 13.

2.4.7 Det svenska kulturarvet

Det finns två olika sätt att se på kulturarvet. Det ena är att se till om författaren tillhör det svenska kulturarvet och det andra är att se till romanen om den förmedlar det svenska kulturarvet.

Moa Martinson tillhör de stora författarna i Sverige och därför tillhör hon det svenska kulturarvet. Hon har inte alltid tillhört de erkända författarna i Sverige. Med sitt giftermål med Harry Martinson kom hon i kontakt med många av de stora författarna på 1930-talet.⁹⁶ När hon publicerade sin första roman fick den antagligen uppmärksamhet eftersom hon umgicks i de fina litterära kretsarna. Det var inte endast ros som Moa Martinson fick för sin roman. Nästan alla kritiker jämförde henne med hennes man, och de flesta ansåg Moa Martinson som en sämre författare.⁹⁷ Moa Martinson blev populär bland folket eftersom hon hyllade arbetarkvinnorna.⁹⁸ Först på senare år har Moa Martinson blivit erkänd av kritiker för sitt författarskap och inte sitt giftermål med Harry Martinson, detta är mycket tack vare Ebba Witt-Brattströms avhandling om henne.

Mor gifter sig visar en realistisk bild av hur det var i Sverige i början av 1900-talet. Romanen skildrar vår svenska kultur. Läsaren får en inblick i hur det var att leva på den tiden, men det är en subjektiv spegling. Moa Martinson återberättar så som hon minns det, inte som det var. I romanen har Mia en stor kärlek till sin mor vilket är ovanligt i kvinnliga utvecklingsromaner. Oftast skildras fäderna som döttrarnas förebilder och mödrarna finns endast med i bakgrunden.⁹⁹ Moa Martinsons fokusering på förhållandet mellan mor och dotter är unikt i Sverige eftersom hon valt att porträttera en sympatisk mor.¹⁰⁰ Därför bör elever känna till denna roman eftersom den berör ett unikt ämne.

Sigge Stark har ansetts tillhöra den dåliga litteraturen. Exempelvis har det inte gått att låna hennes böcker på bibliotek.¹⁰¹ Ändå är hon en av de mest publicerade författarna i Sverige.¹⁰² Även om kritikerna inte tyckte om hennes texter, gjorde svenska folket det. Eftersom stora delar av det svenska folket under perioden 1930-1960 har läst Sigge Stark bör elever lära sig

⁹⁶ Witt-Brattström s. 61.

⁹⁷ Witt-Brattström s. 52f.

⁹⁸ Witt-Brattström s. 58.

⁹⁹ Witt-Brattström s. 212.

¹⁰⁰ Witt-Brattström s. 214.

¹⁰¹ Sjöbohm s. 221f.

¹⁰² Sjöbohm s. 253.

om henne. Det behöver inte alltid vara de författare som skriver bäst och mest avancerat, undervisningen bör även behandla de mer populära författarna.

Hennes böcker handlar om naturen, livet på landet. Historierna var inte sanna, hon skrev så att läsarna skulle kunna drömma sig bort från vardagen.¹⁰³ När Sigge Stark beskriver det vardagliga om hur livet gick till på landet berättande hon som det var, hon var nämligen själv uppvuxen på landet. På så sätt kan läsaren lära sig om hur det var på landet i Sverige förr.

I *Vi gifter bort mamma* berättas det inte särskilt mycket om miljön utan det är familjeförhållandet som är i fokus. De som läser denna bok i dag märker stor skillnad hur familjen var uppbyggd mot idag. Idag förekommer det väldigt sällan att det endast finns en försörjare i familjen. Romanen visar på de förändringar som skett inom familjen samt synen på kvinnan.

Båda författarna bör tillhöra det svenska kulturarvet på grund av deras författarskap. Sigge Stark för sin popularitet och Moa Martinson för att hon stack ut bland de manliga författarna och skrev om starka kvinnor. De båda romanerna har ingen unik berättarteknik eller unikt språk. Samhällsskildringarna är mer specifika i *Mor gifter sig*, men läsaren kan inte vara helt säker på att allt stämmer. Däremot behandlar *Mor gifter sig* ett tema på ett unikt sätt, vilket *Vi gifter bort mamma* inte gör.

3 Avslutning

I denna del av uppsatsen kommer analysen att kopplas samman med litteraturundervisningen i skolan för att då komma fram till en slutsats.

3.1 Slutsats och diskussion

Utifrån analysen av de två romanerna är *Mor gifter sig* en mer avancerad roman, både till berättartekniken och till innehållet. Den innehåller två berättarnivåer medan *Vi gifter bort mamma* endast har en. Meningsuppbyggnaden är mer avancerad, då de flesta meningar är mättade och de tenderar då att vara mer komplicerade än de omättade meningarna. Även innehållet med dess samhällsskildringar ger mer information åt läsaren än vad som ges i *Vi*

¹⁰³ Sjöbohm s. 239, 249.

gifter bort mamma. Likaså är personskildringarna utförligare i *Mor gifter sig*. Utifrån analysen är *Mor gifter sig* en ”bättre” roman för elever att läsa än *Vi gifter bort mamma*, men är det verkligen så? Vad som passar för elever att läsa beror på eleverna. Vad har eleverna för litterär repertoar? Det kan vara så att *Mor gifter sig* är för avancerad för en del elever, då skulle det kanske vara bättre för dem att läsa *Vi gifter bort mamma*. Då *Mor gifter sig* har en mer avancerad berättarteknik kan det vara svårt för en del ovana läsare att följa med i handlingen, de får då inte ut lika mycket av romanen. Om de istället hade läst *Vi gifter bort mamma* hade eleverna haft lättare för att följa med i handlingen och de hade kanske uppskattat romanen till fullo. Även om elever anses lära sig mer av *Mor gifter sig* kan det vara så att de ovana eleverna får ut mer av att läsa *Vi gifter bort mamma*, eftersom de kan fokusera på handlingen. Det finns inget som stör i deras process.

Det har tidigare varit en föreställning att i skolan kan eleverna inte läsa populärlitteratur eftersom de inte lär sig något av det. Om de skall läsa den sortens litteratur får de göra det på sin fritid. Magnus Persson hävdar att lärare väljer att inte inkludera populärlitteratur i sin undervisning på grund av föreställningen om att i skolan skall de läsa den goda litteraturen.¹⁰⁴ Det finns inget i styrdokumentet som stödjer att lärare skall undervisa den goda litteraturen. *Vi gifter bort mamma* tillhör populärlitteraturen och romanen har ett enklare språk och är enklare uppbyggd. Av den anledningen tillhör inte romanen den fina litteraturen, men man kan inte utesluta populärlitteraturen från skolan bara för att språket är enkelt. Det finns elever som behöver läsa litteratur som är enkel eftersom de är ovana läsare. Alla elever klarar inte av den fina litteraturen och när de blir tvingade att läsa den tycker de att litteratur är tråkigt eftersom de inte förstår den. Bli de istället introducerade till litteratur med enklare språk där de kan fokusera på handlingen, exempelvis *Vi gifter bort mamma*, kan de finna litteratur roligt och intressant. Utifrån det kan eleverna bygga upp sin litterära repertoar och gå vidare till den mer avancerade litteraturen.

Styrdokumentet vill att litteraturen som används i skolan skall förmedla det svenska kulturarvet. Det står ingenstans i kursplanerna för svenska på gymnasiet hur språket eller berättartekniken skall vara i litteraturen. Det vill säga att det finns ingen litteratur som är förbjuden enligt styrdokumentet. *Mor gifter sig* förmedlar det svenska kulturarvet eftersom den behandlar ett unikt tema. Samhället på den tiden är också väl dokumenterade i romanen, men eftersom det är fiktion kan läsaren inte vara säker på att det som står i romanen är sanning. *Vi gifter mamma* har inget lika tydligt kulturarv i sig eftersom det varken är många

¹⁰⁴ Persson s. 86.

samhällsskildringar, behandlar inget unikt tema och berättartekniken är inte unik. Däremot är författaren till *Vi gifter bort mamma* värd att tillhöra vårt kulturarv. Eftersom Sigge Stark varit så oerhört populär och nästan en hel generation har läst henne bör fortsatta generationer känna till henne. I kursplanen för svenska står det att eleverna skall känna till betydelsefulla författarskap. Har Sigge Stark fått nästan en hel generation att läsa hennes romaner är hon betydelsefull. Hon har även fått folk som inte brukar läsa, att läsa.¹⁰⁵ Kanske skulle det bli samma effekt om hon användes i skolan, de elever som inte brukar läsa finner kanske nöje i hennes litteratur. Endast en roman av Sigge Stark har studerats i denna uppsats. *Vi gifter bort mamma* var inte speciellt avancerad skriven, men det kan finnas romaner av Sigge Stark som är det. Även om litteraturen inte är avancerad har hon ett språk som många bör ha tyckt om eftersom hon var så oerhört populär. En dålig författare hade inte blivit så populär.

Skulle Sigge Stark kunna ersätta Moa Martinson i skolan? Nej, det kan hon inte. De har olika sätt att skriva på och Moa Martinson har en mer avancerad berättarteknik. Däremot kan elever ha svårt att förstå Moa Martinson och för dem kan det vara bra att läsa exempelvis Sigge Stark. Även om elever inte läser Sigge Stark istället för Moa Martinson bör hon finnas med i litteraturundervisningen eftersom hon har betytt så mycket för så många i Sverige. Hon tillhör vårt kulturarv och det skall förmedlas till eleverna.

¹⁰⁵ Sjöbohm s. 222.

Käll- och litteraturförteckning

- Boëthius, Ulf: ”Populärlitteratur – finns den?” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995)
- Bonniers svenska ordbok*, red.: Sten Malmström (Stockholm, 2002 [orig. 1980])
- Englund, Boel: *Skolans tal om litteratur. Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt åter-skapande* (Diss., Stockholm, 1997)
- Furuland, Lars: ”Arbetets mödrar: Moa Martinson” i *Den svenska litteraturen. Från modernism till massmedial marknad*, red.: Lars Lönnroth, Sven Delblanc och Sverker Göransson (Stockholm, 1999 [orig. 1989])
- Gymnasieskolans regelbok*, red.: Lars Werner (Stockholm, 2007)
- Kulluvaara Östman, Katja: ”Vad ska man läsa med gymnasister?” i *Läslust och läslist. Idéer för högstadiet och gymnasieskolan*, red.: Inger Norberg (Lund, 2005)
- Lundqvist, Åke: *Masslitteraturen. Förströelse – förförelse – fara?* (Stockholm, 1977)
- Martinson, Moa: *Mor gifter sig* (Stockholm, 1990 [orig. 1936])
- Melin, Lars & Sven Lange: *Att analysera text. Stilanalys med exempel* (Lund 2000 [orig. 1986])
- Niklasson, Bo: *Vem var Sigge Stark?* (Helsingborg, 1990)
- Nikolajeva, Maria: *Barnbokens byggklossar* (Lund, 2004 [orig. 1998])
- Olin-Scheller, Christina: *Mellan Dante och Big Brother. En studie om gymnasieelevers textvärldar* (Diss., Karlstad, 2006)
- Persson, Magnus: *Varför läsa litteratur?* (Lund, 2007)
- Sjöbohm, Anders: ”Den steniga vägen till lyckan. Ett försök till analys av Sigge Stark” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995)
- Skardhamar, Anne-Kari: *Litteraturundervisning i grundskolan* (Lund, 1994)
- Stark, Sigge (pseud. för Signe Björnberg): *Vi gifter bort mamma* (Stockholm, 1955 [orig. 1950])
- Strandberg, Kerstin: ”Sigge Starks produktionsvillkor” i *Brott, kärlek, äventyr. Texter om populärlitteratur*, red.: Dag Hedman (Lund, 1995)
- Witt-Brattström, Ebba: *Moa Martinson. Skrift och drift i trettioalet* (Diss., Stockholm, 1988)

Webbadresser:

Kulturdepartementet: www.regeringen.se/sb/d/6425#item58531 30.11.2008.

Varg i veum: <http://rkuneberg.org/nfaq/0146.html> 27.11.2008.

